

22. Turchyn-Kukarina I. V. (2011) Kharakterystyka zmistu, obsiahu, formy ta funktsii tsyvilno-protsesualnykh otsinochnykh poniat prava. [Characteristics of the content, scope, form and functions of civil procedural evaluation concepts of law] *Yurydychna nauka*. № 2. 73-79. [in Ukrainian].

23. Moiseienko H. V. (2015) Zahalnoteoretychnyi analiz katehorii «dokazy» yak osnovy poniatiinoho aparatu administratyvnoho sudochynstva Ukraina. [General theoretical analysis of the category "evidence" as the basis of the conceptual apparatus of administrative justice Ukraine]. *Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku derzhavy i prava: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Lviv: HO «Tsentr pravnychkykh initsiatyv», 89-90. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 19.10.2021

УДК 340.15

DOI: 10.36550/2522-9230-2021-11-14-20

**Поляруш Світлана Іванівна,**

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

Центральноукраїнського державного педагогічного

університету імені Володимира Винниченка

e-mail: sv\_polyarush@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-1157-3248>

## ЕВОЛЮЦІЯ ВЕСТИМЕНТАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЄВРОПІ

Стаття характеризує зміни у сфері державного регулювання костюма у різні епохи європейської історії, у тому числі і історії України. Розкрито поняття „вестиментарного законодавства”, яке регулює питання носіння костюма. Цитуються окремі фрагменти нормативних актів, що підтверджують факт широкого використання вестиментарного законодавства у ранні епохи державної історії європейської цивілізації. Підкреслено, що вестиментарне законодавство у грецький та римський періоди відіграло роль сумптуарного законодавства, тобто законодавства проти розкоші, проти демонстративного споживання. Виділено домінуючі функції вестиментарного законодавства у феодальний період та в період переходу до буржуазних відносин. Авторка приєднується до думки цілої низки вчених, які підкреслюють становий характер законодавства про костюм в епоху феодалізму. З переходом до буржуазних відносин вказане законодавство відіграє роль економічного важеля у стимулюванні розвитку власного виробництва тканин і одягу та внутрішнього ринку. Наголошено, що у першій половині XVIII ст. вестиментарне законодавство набуває більше рис придворного етикету, а з другої половини XVIII ст. і до нашого часу воно мінімізує свій вплив на громадянське суспільство. Громадянське суспільство вже саме створює модні тенденції. Вказана риса зберігається до нашого часу. Приділено увагу окремим особливостям вестиментарного законодавства у XX-XXI ст. Зазначено, що у вказаний період воно могло набувати дискримінаційного характеру. Сьогодні вестиментарне законодавство відображає занепокоєність країн Європи окремими терористичними проявами та впровадженням карантинних обмежень через пандемію COVID-19.

**Ключові слова:** костюм, вестиментарне законодавство, європейські держави, сумптуарне законодавство, станові закони, формений одяг.

### **Poliarush S. EVOLUTION OF VESTIMENTARY LEGISLATION IN EUROPE**

The article characterizes the changes in the field of state regulation of the costume in different epochs of European history, including the history of Ukraine. The concept of "vestment legislation", which regulates the issue of wearing a suit, is revealed. Some fragments of normative acts are cited, which confirm the fact of wide use of vestment legislation in the early epochs of the state history of European civilization. It is emphasized that the vestment legislation in the Greek and Roman periods played the role of sumptuous legislation, ie legislation against luxury, against demonstrative consumption. The dominant functions of vestment legislation in the feudal period and in the period of transition to bourgeois relations are highlighted. The author joins the opinion of a number of scholars who emphasize the caste nature of the legislation on costume in the era of feudalism. With the transition to bourgeois relations, this legislation plays the role of economic lever in stimulating the development of its own production of fabrics and clothing and the domestic market. It is emphasized that in the first half of the XVIII century Vestment legislation acquires more features of court etiquette, and from the second half of the XVIII century and to this day it minimizes its impact on civil society. Civil society is already creating fashion trends. This feature is preserved to this day. Attention is paid to some features of vestment legislation in the XX-XXI centuries. It is noted that during this period it could become discriminatory. Today, the vestment legislation reflects the concerns of European countries about certain terrorist acts and the introduction of quarantine restrictions due to the COVID-19 pandemic.

**Key words:** suit, vestmentary legislation, European states, sumptuary legislation, estate laws, uniforms.

**Постановка проблеми.** В останні роки низка держав Європи прийняла закони, за якими забороняється носити певні елементи одягу. Так, заборона на приховування обличчя одягом діє у Франції з

2011 р., у Нідерландах з 2019 р. На початку березня 2021 р. у Швейцарії за громадською ініціативою був проведений всенародний референдум, на якому більшістю голосів громадян прийняте рішення про зміни до конституції і доповнення її фразою: „Ніхто не має права приховувати обличчя у публічному просторі, ніхто не має права примушувати іншу особу приховувати обличчя”. Зазначимо, що Верховна Рада України у червні 2019 р. теж внесла зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення та до Кримінального кодексу України, посиливши відповідальність за незаконне носіння військової форми одягу.

Не будемо вдаватися у міграційні і безпекові причини повороту держави до вказаної проблеми, а звернемо увагу на еволюцію ставлення державних органів до вестиментарних проблем.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Починаючи з кінця ХХ ст., обрана нами проблематика стала предметом пильної уваги істориків та дослідників моди, які вивчають історію повсякденності. Зокрема, частково торкалися обраної нами проблеми науковці, які досліджували період стародавнього часу та середньовіччя (Р. Безугла, О. Гавриленко, Т. Гошко, М. Євдокимова, В. Квашнін, Д. Мутагіров, Ю. Северюхіна, Н. Селунська, А. Степанова, С. Шамін) та буржуазний період (А. Єрґомін, І. Клімовіцкая, Б. Шапіро, Л. Шепелев та інші). Однак, питання вестиментарного законодавства ХХ-ХХІ ст. не були розглянуті в літературі.

**Метою статті** є характеристика інституту вестиментарного законодавства та його впливу на громадянське суспільство у різні історичні епохи.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Держава встановлювала правила носіння одягу протягом усього свого існування, однак, причини цього явища різні в різні епохи. Перш, ніж прослідкувати процес зміни законодавства щодо вказаної проблеми, необхідно з'ясувати окремі термінологічні моменти. У статті ми будемо використовувати термін „вестиментарний”, під яким розуміються явища, пов'язані з костюмом. А під „костюмом” необхідно розуміти усю сукупність елементів одягу, тобто не тільки суто одяг, а і взяття, головні убори, прикраси і т.д. Поняття „мода” характеризується багатоаспектністю як соціокультурний феномен, але ми будемо її розглядати як періодичну зміну елементів костюму у різні епохи. Термін „вестиментарне законодавство” окреслює комплекс норм, що встановлювали правила носіння окремих елементів костюму.

Як відомо, костюм виконує не лише утилітарну функцію (зігріває чи охолоджує тіло), а також і естетичну функції. А, на думку мистецтвознавиці Ю. Музалевської, усвідомлення костюму як складної знакової системи дозволяє інтерпретувати його як засіб виявлення індивідуально-особистісних якостей людини, її світогляду і стратифікаційного становища у суспільстві [1, с. 5].

Перші законодавчі акти, що встановлювали певні обмеження щодо носіння окремих елементів гардеробу особи історики пов'язують з Давньою Грецією. Геродот, Павсаній, Ксенофонт, Плутарх вказують на закони легендарного царя Лікурґа у Спарті, який жив між ІХ ст. та першою половиною УІІ ст. до н.е. Щоб збудувати стабільну державу і припинити соціальне розшарування спартіатів, він провів цілу низку соціально-економічних реформ. У тому числі була введена уніфікована форма одягу для усіх вільних громадян.

Ще одним, але вже писаним кодексом, був Локрійський акт (VІІ в. до н. е.), у якому зазначалося: „Ни одной свободной женщине не дозволяется быть сопровождаемой более одной служанкой во время прогулок по ночному городу, носить вышитую одежду и драгоценности из золота, если она не официальная проститутка... ни один мужчина не должен носить золотое кольцо и быть замеченным в одной из тех женоподобных одежд, которые ткнут в городе Милет” [2, с. 254].

Багатоветорний характер мали реформи Солона в Афінах. У тому числі, були введені норми, що забороняли безлад і непоміркованість. У траурних церемоніях „він дозволяв жінкам при виїзді за межі міста брати з собою не більше трьох гіматіїв (накидок з тканин), їжі й води не більше, ніж на обол (монета вартістю 1/6 драхми), мати кошичок не більше локтя, відправлятися вночі в дорогу лише при наявності на возі ліхтаря. Він не дозволив приносити вола в жертву покійнику, класти з ним більше трьох гіматіїв...” Крім того, на думку В. Кравця, Солон чітко визначив місце проституції у соціальній ієрархії - вона поступово ставала справою людей нижчого гатунку. Саме за нього проституція втрачає попередній храмово-релігійний характер і стає винятково світським соціальним інститутом [3, с. 83]. Жінкам, не обтяженим моральними нормами, Солон наказав носити спеціальний одяг та фарбувати волосся у жовтий колір.

Більшість відомостей про регулювання носіння одягу у Стародавній Греції мають уривчастий характер, а саме регулювання має додатковий характер, поряд із іншими обмеженнями.

На відміну від грецького законодавства, що боролось із марнотратством, римське законодавство досить широко представлене у джерелах. Деякі вчені вважають, що за період з ІІІ ст. до н.е. до І ст. н.е. таких законів було прийнято більше 40 [4, с. 2]. Прямі вказівки щодо жіночого марнотратства містив Закон Опція (lex Oppia) 215 р. до н. е., що забороняв римським жінкам мати понад півунції золота (13,5 г), вдягати різнокольорову одягу, роз'їжджати у візках по Риму та інших містах або навколо них на відстані милі, окрім днів державних релігійних свят. Цей закон було скасовано через 20 років після масових виступів жіноцтва проти нього. Ймовірно, йшлося в законі про носіння дорогіших прикрас і пурпурової тканини.

Детальну його характеристику дав у своєму дисертаційному дослідженні В. Квашнін. Історик вказав, що закон приймався у період зростання добробуту римлян після війн Риму з елліністичним Сходом ІІ ст. до н.е., але безпосередньо був наслідком невдалого початку Ганнібалової війни. Даний закон про розкіш мав на

меті вирішення двох завдань: 1) соціального, пов'язаного із збереженням внутрішньої стабільності римської громади; 2) фінансового, спрямованого на захист економічних ресурсів громади шляхом запровадження режиму економії і вилучення необхідних для продовження війни коштів у населення [5, с. 436]. Зазначимо, що закон запропонований плебейським трибуном і прийнятий у формі плебісциту. Тобто, скоріше за все, він торкався жінок римської знаті, яка повинна була віддавати значну частину багатств для війни.

Подібні ж закони приймалися і пізніше. Так, у 46 р. до н.е. був прийнятий закон Цезаря, що забороняв носити шовковий і пурпуровий одяг, перли, правда, встановлювалися виключення для певних осіб і у певні дні. Імператор Тіберій у 16 р. н.е. поряд із заборонами на використання золотого посуду, заборонив носити шовковий одяг чоловікам. Одиначними едиктами Нерона та Віспасіана заборонялося носити шовковий та пурпуровий одяг.

Наведені нами приклади норм у науковій літературі отримали назву законів про розкіш (*leges sumptuariae*), або сумптуарне законодавство. Це закони, що регулювали рівень споживання населення і були спрямовані проти надмірних витрат на страви під час бенкетів, на меблі, на одяг чи прикраси. Інколи можна зустріти ще одну екстравагантну назву, проте, досить вузького тлумачення сутності явища - „столові закони”, оскільки ці обмеження розкоші стосувалися, у першу чергу, обмежень у споживанні їжі і у використанні на бенкетах дорогоцінного посуду. І це пояснюється тим, що римляни демонстрували свої достатки на бенкетах і у застілках.

Науковець О. Гавриленко вказує на різноманітність функцій вказаних законів: економічних (стабілізація економічного становища римської фамілії), соціальних (інструмент егалітаризму, тобто зниження шкідливих наслідків соціального розшарування), політичних (зниження конкуренції у середовищі нобілітету), ідеологічних (утвердження системи цінностей римського суспільства) [6, с. 17]. Сучасна дослідниця повсякденної історії М. Євдокимова стверджує, що сумптуарні закони, починаючи з періоду пізньої римської республіки, були спрямовані проти демонстративного (на показ) споживання [6, с. 57].

Не можна не погодитися із припущенням Н. Селунської про те, що розкіш як статус – уявлення стабільної епохи. Отже, в такий період порушення статусу у розумінні сучасників - це злочин. В кризові моменти історії розкіш тлумачиться як підриг суспільних підвалин. Отже, в античний період складається подвійна ідеологія боротьби проти розкоші. Поряд із республіканським концептом стимулювання громадських інтересів, у пізній імперський період римської державності формується концепт розкоші як надлишкових суспільних витрат з точки зору центральної влади [8, с. 65-66].

Вестиментарне законодавство в межах сумптуарних норм продовжувало формуватися і у середньовіччі.

У Візантійській імперії на усі аспекти культури здійснювала вплив християнська релігія. Парадні костюми правителів і вельмож відрізнялися складною системою символів. Особливо це позначилося на використанні кольорів, що завдяки Діонісію Ареопагиту набули ієрархічності. Так, золотий – символ божественної енергії, пурпуровий – символ влади, білий – символ чистоти, чорний – символ трауру, зелений – юності і життя, а блакитний – небо. Так, Кодекс Юстиніана (529 р.) містив норми, що забороняли використання пурпуру та золотої вишивки в одязі, крім імператорської сім'ї. У „Книзі церемоній”, створеній за Костянтина УІ Багрянородного (913-959 рр.), зазначалося, що придворні повинні з'являтися до імператорського двору у білих хламидах і плащах, обшитих золотом та чорних сандалях. Правда, поступово імператорська влада відійшла від жорсткої системи вестиментарних заборон, використовуючи шовк і пурпурно-фіолетові тканини в якості винагород за службу чиновникам, демонструючи цим імператорську прихильність. Останнє, скоріше за все, обумовлено тим фактом, що Візантія у X-XI ст. стає центром з виготовлення шовкових тканин.

Подібне ж законодавство існувало і у Франкському королівстві. Так, А. Ястребицька зазначала, що автор „Імператорської хроніки” повідомляє під 788-802 рр., що Карл Великий наказав селянам носити плаття лише сірого та чорного кольорів, „і ніякої зброї”, а знатні особи могли вбиратися в зелене, синє та червоне. Король Аквітанії Людовик Благочестивий (778—84 рр.), посівши у 814 р. франкський трон, почасти на великі церковні свята обдаровував високорідних нобелів шовком і „фризьким сукном”, челядь і слуг – простими тканинами місцевого виробництва [9, с.353, 355].

Крім того, у 1195 р. духовенство заборонило одяг облягаючих форм. У 1215 р. на ІV Латеранському соборі було постановлено: „отныне [еврейские и сарацинские] мужчины и женщины во всех христианских странах всегда будут выделяться своей одеждой из прочего населения”. Поряд із соціальним розмежуванням одягу, вступало в дію і релігійне розмежування [10].

Варто підкреслити, що практично в усіх середньовічних культурах одяг перетворюється у маркер соціального статусу особи, демонстрування її станової переваги над іншими людьми. Із зміцненням монархічної влади у більшості держав Європи про сумптуарне законодавство говорити вже марно.

У той же час, ті території, де королівська влада відсутня, збереглися грецькі республіканські традиції сумптуарного законодавства, що стосувалося одягу. У морських республіках Генуї та Пізі, де велася жвава торгівля і відбувалося швидке збагачення городян, норми обмежувального характеру щодо розкоші з'являються протягом 1258-1261 рр.

Суттєво змінилося вестиментарне законодавство під впливом пандемії чуми, що охопила Європу у другій половині XIV ст. Багато міст Італії у законодавчому порядку зобов'язали городян спалювати одяг

хворих і померлих. У німецькому місті Шпайєрі жінкам заборонили носити чоловічий одяг, оскільки нова мода порушувала природні відмінності між статями і моральні заповіді, отже, тягнула за собою покарання Боже [11].

У XV ст. італійськими містами було прийнято приблизно 83 сумптуарні закони, у наступні два століття їх кількість збільшилася вдвічі [12, с. 120]. Вони стосувалися обмежень у використанні пурпурових матерій, заборон на носіння предметів жіночого вжитку: косметики, одягу, прикрас. Логіка була такою: щоб не допустити подібних катаклізмів, необхідно не допускати гріхів, а розкіш вважалася гріховною.

Окрім того, були і більш прозаїчні причини введення обмежень на розкіш. Частина законів стосувалися обмежень на розкішні вбрання для куртизанок. У 1546 р. у Флоренції Cosimo I навіть наказує жінкам «напівсвіту» ховати обличчя за жовтою вуаллю або закріплювати на одязі жовтий бант. У 1652 р. це правило було замінено на жовтий берет. Мета таких законів була відрізнити добродішних жінок від куртизанок. Ще одна мета полягала у тому, щоб дати можливість дівчатам із хороших сімейств вийти заміж, адже їх сім'ї не могли забезпечити посаг з дорогим гардеробом.

Не можемо обійти увагою думку А. Степанової, яка вивчала вестиментарне законодавство Німеччини XV-XVI ст. Науковиця дійшла висновку, що усе законодавство про одяг мало консервативний характер, оскільки знатні сім'ї міст намагалися зберегти попередні традиції. З розквітом міст, ремісники стали в змозі дозволяти собі розкішний одяг. От тоді сумптуарне законодавство стало засобом захисту правлячого класу від посягань на привілеї з боку пересічних громадян [13, с.146].

Такої ж думки дотримується дослідниця Т. Гошко. Вона наголошує, що на початку XVII ст. міста вже не продукують сумптуарне законодавство через зміну у міщан уявлень про багатство, яке часто демонструють без його реального існування. І до справи беруться вже правлячі класи. В Речі Посполитій – це шляхта [14, с. 244]. Сеймові конституції 1613, 1620, 1629 рр. забороняли міщанам носити шовкові тканини, коштовні хутра. Порушники норм мали сплачувати штраф спочатку 14 марок, а пізніше – по злотову щорічно від кожної особи-порушника.

У той же час, скажімо, у Великобританії, з'являються спеціальні закони, що регулюють формений одяг (мундир). Так, при Генріхові VIII (роки правління 1509-1547 рр.) було видано перші закони про введення форми для учнів шкіл. А от вестиментарні закони про розкіш були відмінені у Англії королем Яковом I (роки правління 1603-1625 рр.).

Рясніла вестиментарним законодавством і Франція. Так, У 1294 р. Людовик X Сварливий видав закон про заборону городянам носити одяг із білки і горностаю, але дозволив одяг із котячого хутра. Між правліннями Франциска I (1515-1547 рр.) та Генріха IV (1589-1610 рр.), з 1543 до 1606 рр., монархи ухвалили 11 законів заборонного характеру. Зокрема, заборонялося носити оксамитові тканини робітникам і простолюдинам. Тобто, це були типові станові нормативні акти. Ситуація суттєво змінилася за Людовіка ХІУ (1643-1715 рр. правління), коли Франція стала диктувати Європі модні тенденції. Король законодавчо регламентував придворний етикет. Він ввів у обов'язок придворних змінювати одяг за сезонами, детально регламентував колір і кількість стрічок та гудзиків на одязі, глибину дамського декольте і довжину шлейфу, червоні підбури у взутті дворян, колір та тип тканин парадного одягу. У 1678 р. монарх остаточно заборонив прикраси і оздоблення костюмів іноземного виробництва [15, с. 142-143]. Звичайно, елементи становості були у вестиментарних законах Людовіка ХІУ, однак, поступово вони набувають економічного характеру, стимулюючи розвиток легкої промисловості у Франції, підтримуючи вітчизняного товаровиробника. Крім того, вказані закони більше регулювали придворний етикет, правила носіння одягу знаті при королівському дворі. Одним із останніх сумптуарних законів був ордонанс Людовика XV 19 квітня 1737 р. Правда, не обійшлося і без курйозів. Так, 17 листопада 1800 р. у Парижі було заборонено жінкам носити чоловічий одяг без спеціального дозволу медичного фахівця префектури поліції. Цей акт проіснував до 2013 р. Вчені пояснюють його тривале життя необхідністю обмеження допуску жінок до чоловічих професій.

Досить швидко розвивається костюмне законодавство спочатку у Російському царстві, а пізніше в імперії. Так, в останні роки правління Олексія Михайловича 6 серпня 1675 р. з'явився царський наказ „О ношении платья и нестрижени волос по иноземскому обычаю... чтоб... тако ж и платья, кафтанов и шапок, с иноземских образцов не носили, и людям своим потому ж носить не велели”. За порушення норм передбачалося пониження в чині. Реформу служилого костюму розпочав наступний цар Федір Олексійович (1676-1682 рр. правління), який після вивчення питання вестиментарного законодавства у Швеції та Венеції, 22 жовтня 1680 р. видав наказ про впровадження європейських тенденцій у одяг служилого люду в Москві [16]. Це був переважно польський, французький та угорський одяг. У порушників лише конфіскували заборонений одяг і не пускали до царя на аудієнцію.

Жорстко реформував костюмне законодавство Петро I відразу після закінчення „Великого посольства” в Європу. 29 серпня 1698 р. цар видає указ „О ношении немецкого платья, о бритии бород и усов”. Реформа розповсюджувалася на усі міські стани, яких налічувалося 3,2 % від загальної кількості населення імперії 11 млн. За порушення законодавства застосовувалися штрафи: з пішоходів по 40 коп., з вершників - по два рублі з людини. Для порівняння, подушний податок становив 70 коп. на рік, а пуд хліба коштував 10 коп. Пізніше, покарання ставали жорстокішими. Порушників висилали на каторгу з конфіскацією майна [17, с. 49-50]. Науковиця Б. Шапіро зазначає, що на сьогодні виявлено більше 40 Височайших указів і постанов Св. Синоду з Височайшою резолюцією. Вона об'єднує усе вестиментарне і

„навколовестиментарне” законодавство Петра I у п'ять блоків: 1) укази про європейський зовнішній вигляд підданих; 2) про військову і цивільну уніформу; 3) про систему нагород і військові відзнаки; 4) про обмеження розкоші, яка прирівнювалася до казнокрадства; 5) про підтримку вітчизняних виробників одягу, та тканин за європейським зразком [18]. Кінцевим результатом вказаних реформ стало введення у 1722 р. „Табелі про ранги”, де передбачалася корпоративна форма одягу для військових та чиновників окремих рангів. Вестиментарна реформа Петра I мала політичний і економічний підтекст. Це і намагання влитися у європейську спільноту через наслідування зовнішнього вигляду правлячих класів, і намагання стимулювати розвиток власного ткацького мануфактурного виробництва.

У XVIII ст. у окремих країнах зустрічаються заборони на носіння певних елементів одягу. Це, як правило, пов'язано з несприятливими для правлячих класів явищами в суспільстві (повстання, революції) та з екстравагантністю особи самого правителя. Так, протягом 1746-1782 рр. у Великобританії було заборонено носити кілт та тартан – національні елементи одягу шотландських повстанців. Одним з перших указів Павла I в Росії був указ 24 січня 1797 р. про заборону носити неугодний імператору одяг. Імператор наказав замінити круглі шляпи, фраки, жилети, панталони, чоботи з відворотами однобортними кафтанамі, трикутними шляпами, камзолами і ботфортами. Порушників брали під варту. Крім того, за своє коротке правління Павло I спеціальними розпорядженнями встиг перевдягти у форму армії Фридриха Великого російську армію. Обмундирування, правда, було невдалим, окрім легкої і теплої шинелі.

Вже у XIX - початку XX ст. мінімізується обсяг вестиментарного законодавства. Питання носіння одягу і мода регулюються самим громадянським суспільством. На перший план виходять такі вимоги до костюма, як зручність практичність, естетизм. Кожна економічна і політична революція вносила певні корективи у моду, роблячи її демократичнішою. Так, поширення велосипеда примусило жінок широко використовувати штани. Демонстративно носили штани і деякі суфражистки, які часто виступало проти гендерного маркування одягу. Війни мілітаризували костюм. Державні органи більшості країн Європи у цей період займалися переважно регламентацією мундирного вбрання (одяг військових, поліції, працівників державних установ). Так, 11 березня 1834 р. цар Микола I затвердив „Положение о гражданских мундирах” (стосувалося також студентів та гімназистів) та „Описание дамских нарядов для приезда в торжественные дни к Высочайшему двору”, а 6 травня 1894 р. виданий „Свод правил о ношении форменной одежды чинами гражданских ведомств” [19].

XX ст. зберегло вказані вище тенденції вестиментарного законодавства. У той же час, у країнах, де встановився тоталітарний режим, одяг набуває характеру дискримінаційного маркування. Особливо це проявилось у нацистській Німеччині. Уже з кінця 1939 р. на окупованих територіях Польщі вводяться знаки для сегрегації на основі расових критеріїв (зірка Давида та знаки на робах в'знів концтаборів).

Цікаво, що і в 2001 р. таліби, прийшовши до влади у Афганістані, спробували ввести законодавчо жовті знаки для індуської меншини. Світова громадськість засудила таку практику ідентифікації релігійних меншин як грубе порушення прав людини на свободу віросповідання.

XXI століття внесло свої нюанси у костюмне законодавство. У зв'язку з небезпекою тероризму, у країнах Європи з 2010 –х рр. почала поширюватися законодавча заборона на хіджаби та інший одяг, що приховує обличчя. У той же час, пандемія COVID-19 змусила країни усього світу запровадити на законодавчому рівні обов'язкове носіння населенням масок у публічних місцях і відповідальність за порушення припису у вигляді штрафів від 5 євро у Грузії до 3 583 євро у Великобританії. В Україні розмір штрафу за порушення законодавства про носіння масок становить 170-255 грн. за ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Україна також зіштовхнулася з окремими проблемами неправомірного використання камуфляжної форми. Така форма стала дуже популярною серед чоловічого населення. З метою упорядкування носіння військової форми одягу і знаків розрізнення Міністерство оборони України 20 листопада 2017 р. видало наказ „Про затвердження Правил носіння військової форми одягу та знаків розрізнення військовослужбовцями Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту та ліцеїстами військових ліцеїв”[20].

**Висновки.** Підсумовуючи сказане, доцільним буде зазначити, до вестиментарне законодавство поступово звужувало коло осіб, на яке воно поширювалося і змінювало своє основне призначення. У стародавні часи законодавство про костюм мало характер сумішного законодавства, обмежуючи у критичні моменти історії певної держави демонстративний характер споживання населення. У феодальний період вестиментарне законодавство мало на меті закріпити візуальні форми станових привілеїв правлячих верств населення. У період переходу до буржуазних відносин вказані закони мали на меті стимулювати внутрішнього виробника тканин і одягу. При королівських дворах воно поступово замінювалося етикетними нормами. Не дарма у Франції збереглося прислів'я: „Придворна мода впала раніше, ніж королівська влада”. З другої половини XIX ст. вестиментарне законодавство регулює лише формений одяг службовців. Головним регулятором костюма стає громадянське суспільство. У XX-XI ст. на вестиментарне законодавство впливають міжнародна обстановка, встановлений у державні політичний режим, глобальні проблеми людства.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Музалевская Ю.Е. Связь понятий „костюм” и „вестиментарная мода”. *Костюмология*. 2017. № 3.

T.2. URL: <https://kostumologiya.ru/PDF/04KL317.pdf>

2. Мутагиров Д. З. Роскошь, мораль и политика. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/roskosh-moral-i-politika>

3. Кравець В. Проблеми міжстатевих та шлюбно-сімейних стосунків у Античній Греції. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues\\_2013\\_12\\_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2013_12_11)

4. Квашнин В.А. „Архаические” законы о роскоши: к проблеме возникновения и путей развития. URL: <https://vestnik.nsu.ru/historyphilology/files/11c808d012a581c8cb2eeee443204ba9.pdf>

5. Квашнин В.А. Ранние законы о роскоши в древнем Риме : дис. ... доктора ист. наук: 07.00.03. Вологда. 2015. 498 с.

6. Гавриленко О.А. Формування правових основ протидії корупції у державах Стародавнього Світу. URL: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Havrylenko\\_Oleksandr/Formuvannia\\_pravovykh\\_osnov\\_protydii\\_koruptsii\\_u\\_derzhavakh\\_starodavnoho\\_svitu.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Havrylenko_Oleksandr/Formuvannia_pravovykh_osnov_protydii_koruptsii_u_derzhavakh_starodavnoho_svitu.pdf?)

7. Євдокимова М.О. Демонстрація розкоші як соціальна практика Римської імперії (кінець II ст. до н.е. – початок II ст.н.е.). Питання німецької історії: зб. наук. пр. / відп. ред. Н. В. Венгер. Д. : PBB ДНУ, 2017. 120 с.

8. Селунская Н.А. Civitas vs sumptus: континуитет, кризи, закони против роскоши в традиции гражданской общины в Италии. URL: <https://ecsocman.hse.ru/text/50475108/>

9. Ястребицкая А.Л. Средневековая культура и город в новой исторической науке. Учебное пособие. М.: 1995. 416 с.

10. Евреи и христиане: полемика и взаимовлияние культур. Ч. III. Гл. III. URL: <http://onlinebooks.openu.ac.il/russian/jews-and-christians-in-western-europe/part3/index.html>

11. Русакова Е. Просто чума. Как проходили пандемии чумы и как они повлияли на средневековую Европу. URL: <https://nplus1.ru/material/2015/08/29/plague>

12. Северюхіна Ю.М. Становлення сумптуарного законодавства у західноєвропейській культурі. *Історіосфера*: матеріали Чотирнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса : Університет Ушинського, 5–6 квітня 2019. С. 119-122.

13. Степанова А.В. Одежда в нюрнбергских законах о роскоши XV–XVI веков. *Медиевистика: новые имена*: мат. III международной науч.-практ. конф. (27–28 сентября 2016 г.). Тюмень: ИД «Титул», 2016. 160 с.

14. Гошко Т. Образ ідеального міщанина в уявленні міщан XVII – початку XVIII ст. (На матеріалах міст руських земель Корони Польської). URL: [https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2383/sash\\_2020\\_1516\\_14.pdf?sequence=3&isAllowed=y](https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2383/sash_2020_1516_14.pdf?sequence=3&isAllowed=y)

15. Ермилова Д. Ю. Теория моды: учебное пособие для вузов. М.: Юрайт, 2020. 176 с.

16. Шамин С.М. Мода в России последней четверти XVII столетия. URL: [http://ostrog.ucoz.ru/publikacii\\_3/4\\_103.htm](http://ostrog.ucoz.ru/publikacii_3/4_103.htm)

17. Климовицкая И.И. „Русского платья отнюдь никому не носить”: вестиментарная реформа Петра Первого. URL: <http://mirpeterburga.ru/upload/iblock/2aa/2aa9989ce45ba4835e32a57d02a09ef2>

18. Шапиро Б.Л. „Всяких чинов людям носить платье немецкое и ездить на немецких седлах”: русский всадник в петровских реформах. URL: <http://st-hum.ru/content/shapiro-bl-vsyaikh-chinov-lyudyam-nosit-plate-nemeckoe-i-ezdit-na-nemeckih-sedlah-russkiy>

19. Шепелев Л.Е. Гражданские мундиры в дореволюционной России в связи с их значением для исторических исследований. URL: [http://www.spbiiran.nw.ru/wp-content/uploads/2016/03/Shepelev\\_L\\_E\\_XXIV.pdf](http://www.spbiiran.nw.ru/wp-content/uploads/2016/03/Shepelev_L_E_XXIV.pdf)

20. Про затвердження Правил носіння військової форми одягу та знаків розрізнення військовослужбовцями Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту та ліцеїстами військових ліцеїв: Наказ Міністерства оборони України від 20.11.2017 р. № 606. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-17#Text>

#### REFERENCES:

1. Muzalevskaya Yu.E. (2017) Svyaz ponyatiy „kostyum” i „vestmentarnaya moda”. [The connection between the concepts of "suit" and "vestment fashion"]. *Kostyumologiya*. №3. T.2; Retrieved from: <https://kostumologiya.ru/PDF/04KL317.pdf> [in Russian].

2. Mutagirov D. Z. Roskosh, moral i politika. [Luxury, morality and politics]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/roskosh-moral-i-politika> [in Russian].

3. Kravets V. Problemy mizhstatevykh ta shliubno-simeinykh stosunkiv u Antychnii Hretsii. [Problems of intersex and marital and family relations in ancient Greece] Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues\\_2013\\_12\\_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2013_12_11) [in Ukrainian].

4. Kvashnin V.A. „Arhaicheskie” zakonyi o roskoshi: k probleme vznikhoveniya i putey razvitiya. [“Archaic” laws of luxury: to the problem of origin and development paths]. *Vestnik NGU. Seriya: Istoriya, filologiya*. 2008. Tom7. Vyipusk 1. 3-8. Retrieved from: <https://vestnik.nsu.ru/historyphilology/files/11c808d012a581c8cb2eeee443204ba9.pdf> [in Russian].

5. Kvashnin V.A. (2015) Rannie zakonyi o roskoshi v drevnem Rime. [Early luxury laws in ancient Rome] dis. ... doktora ist. nauk: 07.00.03. Vologda. [in Russian].
6. Havrylenko O.A. (2016). Formuvannia pravovykh osnov protydii koruptsii u derzhavakh Starodavnoho Svitu. [Formation of legal bases for combating corruption in the countries of the Ancient World]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu Serii PRAVO*. Vypusk 37. Tom 1. 14-18. Retrieved from: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Havrylenko\\_Oleksandr/Formuvannia\\_pravovykh\\_osnov\\_protzydii\\_koruptsii\\_u\\_derzhavakh\\_starodavnoho\\_svitu.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Havrylenko_Oleksandr/Formuvannia_pravovykh_osnov_protzydii_koruptsii_u_derzhavakh_starodavnoho_svitu.pdf)? [in Ukrainian].
7. Yevdokymova M.O. (2017) Demonstratsiia roskoshi yak sotsialna praktyka Rymaskoi imperii (kinets II st. do n.e. – pochatok II st.n.e.). [Demonstration of luxury as a social practice of the Roman Empire (end of the 2nd century BC - beginning of the 2nd century AD)] *Pytannia nimetskoï istorii: zb. nauk. pr. / vidp. red. N. V. Venher. D. : RVV DNU*. [in Ukrainian].
8. Selunskaya N.A. Civitas vs sumptus: kontinuitet, krizisy, zakonyi protiv roskoshi v traditsii grazhdanskoï obschyny v Italii. [Civitas vs sumptus: continuity, crises, laws against luxury in the tradition of civil society in Italy]. Retrieved from: <https://ecsocman.hse.ru/text/50475108> [in Russian].
9. Yastrebitskaya A. (1995) Srednevekovaya kultura i gorod v novoy istoricheskoy nauke. [Medieval culture and the city in the new historical science] Uchebnoe posobie. M. [in Russian].
10. Evrei i hristiane: polemika i vzaimovliyanie kultur. Ch. III. Gl. III. [Jews and Christians: controversy and mutual influence of cultures. Part III. Ch. III.]. Retrieved from: <http://online-books.openu.ac.il/russian/jews-and-christians-in-western-europe/part3/index.html> [in Russian].
11. Rusakova E. Prosto chuma. Kak prohodili pandemii chumy i kak oni povliyali na srednevekovuyu Evropu. [It's just a plague. How did the plague pandemics go and how they affected medieval Europe]. Retrieved from: <https://nplus1.ru/material/2015/08/29/plague> [in Russian].
12. Severiukhina Yu.M. (2019) Stanovlennia sumptuarnoho zakonodavstva u zakhidnoevropeiskii kulturi. [Formation of Sumptuary Legislation in Western European Culture]. *Istorijsfera: materialy Chotyryadtsiatoi naukovoï konferentsii vykladachiv, zdobuvachiv vyshchoï osvity ta molodykh uchenykh Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*. Odesa : Universytet Ushynskoho, 5–6 kvitnia 2019. 119-122. [in Ukrainian].
13. Stepanova A.V. (2016) Odezhda v nyurnbergskih zakonah o roskoshi HU-XUI vekov. [Clothing in the Nuremberg luxury laws of the XU-XUI centuries] . *Medievistika: novye imena: mat. III mezhdunarodnoy nauch.-prakt. konf. (27-28 sentyabrya 2016 g.)*. Tyumen: ID «Titul». [in Russian].
14. Hoshko T. Obraz idealnoho mishchanyia v uivlenni mishchan KhUII – pochatku KhUII st. (Na materialakh mist ruskykh zemel Korony Polskoï). [The image of the ideal burgher in the imagination of the burghers of the XVIII - early XVIII centuries. (On the materials of the cities of the Russian lands of the Polish Crown)]. Retrieved from: [https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2383/sash\\_2020\\_1516\\_14.pdf?sequence=3&isAllowed=y](https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2383/sash_2020_1516_14.pdf?sequence=3&isAllowed=y) [in Ukrainian].
15. Ermilova D. Yu. (2020) Teoriya modyi: uchebnoe posobie dlya vuzov. [Theory of fashion: a textbook for universities] M. Yurayt. [in Russian].
16. Shamin S.M. Moda v Rossii posledney chetverti HUII stoletiya. [Fashion in Russia in the last quarter of the XVIII century]. Retrieved from: [http://ostrog.ucoz.ru/publikacii\\_3/4\\_103.htm](http://ostrog.ucoz.ru/publikacii_3/4_103.htm) [in Russian].
17. Klimovitskaya I.I. „Russkogo platya otnyud nikomu ne nosit”: vestimentarnaya reforma Petra Pervogo. [No one should wear a Russian dress at all”:the vestment reform of Peter the Great]. Retrieved from: <http://mirpeterburga.ru/upload/iblock/2aa/2aa9989ce45ba4835e32a57d02a09ef2> [in Russian].
18. Shapiro B.L. „Vsyakh chinov lyudyam nosit plate nemetskoe i ezdit na nemetskih sedlah”: russkiy vsadnik v petrovskih reformah.[People of all ranks wear German dress and ride on German saddles ”: Russian horseman in Peter's reforms]. Retrieved from: <http://st-hum.ru/content/shapiro-bl-vsyakh-chinov-lyudyam-nosit-plate-nemetskoe-i-ezdit-na-nemetskih-sedlah-russkiy> [in Russian].
19. Shepelev L.E. Grazhdanskie mundiry v dorevolutsionnoy Rossii v svyazi s ih znacheniem dlya istoricheskikh issledovaniy. [Civilian uniforms in pre-revolutionary Russia in connection with their importance for historical research]. Retrieved from: [http://www.spbiiran.nw.ru/wp-content/uploads/2016/03/Shepelev\\_L\\_E\\_XXIV.pdf](http://www.spbiiran.nw.ru/wp-content/uploads/2016/03/Shepelev_L_E_XXIV.pdf) [in Russian].
20. Pro zatverdzhennia Pravyl nosinnia viiskovoi formy odiahu ta znakov rozrinnia viiskovosluzhbovtsiamy Zbroinykh Syl Ukrainy, Derzhavnoi spetsialnoi sluzhby transportu ta litseistamy viiskovykh litseiv(2017, November 20). [On approval of the Rules for wearing military uniforms and insignia by servicemen of the Armed Forces of Ukraine, the State Special Transport Service and lyceum students of military lyceums]. Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy № 606. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-17#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 19.10.2021